

Het Stadspaleis

De bouw van het stadhuis op de Amsterdamse Dam

Het uitvoeren van een exemplaar is altijd weer spannend, zeker als het net af is. Winnie Verbeek ontwikkelde onderwijs over het imposante stadhuis in onze hoofdstad. In haar exemplaar raken kinderen betrokken bij het bouwproces en de aankleding van het gebouw, maken ze kennis met allerlei facetten van het stadsleven in de zeventiende eeuw en vormen ze zich een beeld van de functie van een stadhuis toentertijd. Een verhaal over betrokken leren, genietende kinderen, frisse bewoordingen, maar ook de impact van een frisse en natte dag en een gebouw dat tijdelijk is 'ingepakt'. Daar doorheen het verhaal van een docent die ook geniet en onderweg, net als de kinderen, leerervaringen opdoet.

'Mag ik een aantal lessen voor exemplarisch onderwijs bij jullie uitproberen?' Een voorzichtige vraag van mijn kant aan Johan Hazenberg, groepsleerkracht van groep 8 op de Johannes Calvijnschool te Gouda. Na wat heen en weer gepraat mag ik zelfs twee klassen inwijden in de vraagstukken van het Stadspaleis. In goed overleg plannen we de lessen tussen de normale drukte van de laatste maanden groep 8. Het is fijn om bij twee open en enthousiaste leerkrachten je lessen te mogen geven! Het is ook belangrijk, want hoe goed uitgedacht en voorbereid je onderwijs ook is, er zijn altijd wel dingen die in de praktijk hun waarde bewijzen of juist laten zien dat het anders moet.

Een stadhuis dat aan vernieuwing toe is

Een paar weken later start ik. Na een korte kennismaking met de kinderen trek ik mij even terug uit de klas, om daarna in vol ornaat als oud-burgemeester van Amsterdam binnen te komen. Mooie groene mantel om, zwarte hoed op het hoofd, een zwierige struisvogelveer erop gestoken, de stem wat donkerder van toon en de taal wat deftiger. De kinderen kijken toe; ze zijn wel wat gewend als groep 8. Toch gniffelen ze. Dit zal vast leuk worden! Snel stel ik mij voor en leg het probleem uit: 'Ik, oud-burgemeester van Amsterdam, moest laatst een deftige prinses rondleiden in de stad. Dat ging prima natuurlijk, ik kon haar de mooie gebouwen laten zien, de welvarende handel, de grote schepen. Maar op zeker moment wilde zij ook graag het stadhuis bekijken, een vraag die mij als oud-burgemeester

danig in verlegenheid bracht.' Terwijl ik doorpraat, krijgt elk kind een afbeelding van het oude stadhuis van Amsterdam, geschilderd door Pieter Saenredam. Goed te zien zijn de vervallen staat van het gebouw, de mosjes tussen de stenen, de algen op het dak en de brokkelige muur. De kinderen zien het ook en reageren direct: dat ziet er toch niet uit voor zo'n deftige stad! Ik probeer de kinderen nog wat meer te betrekken. Ik vertel hoe de prinses met haar mooie, brede jurk zich door de veel te nauwe gangetjes moet wringen, terwijl het in het stadhuis een hectiek van jewelste is: roepende en schreeuwende klerken, overal hoog opgestapelde papieren, weinig ruimte en veel onrust. In het gesprek dat volgt, beargumenteren de kinderen de voor- en de nadelen en de alternatieven van de bouw van een nieuw stadhuis. Ze hebben goed door dat de status van de grote, rijke stad Amsterdam niet strookt met het armoedige stadhuis. Maar zomaar het oude stadhuis afbreken en een mooi nieuw gebouw neerzetten, dat is niet zo vanzelfsprekend. Waar moet het geld vandaan komen? Is er wel genoeg ruimte? Hoe moet het werk zijn doorgang vinden: al die klerken, die daar bezig zijn? Even later is elk kind zelf aan het werk. Iedereen schrijft een brief aan de architect, Jacob van Campen. Vol overtuiging komen hierin de argumenten terug die net in het gesprek met elkaar benoemd zijn: het oude stadhuis is te rommelig en te vol, het nieuwe stadhuis moet uitstraling en allure hebben en er is genoeg geld. De laatste weten de kinderen omdat ze net gehoord dat de Vrede van Munster (1648) is getekend en dat dit voorlopig goede

handelsmogelijkheden met zich meebrengt. Terwijl ze ijverig aan het schrijven zijn, kijk ik tevreden rond. Spelenderwijs zijn de kinderen betrokken geraakt bij de bouw en het ontwerp van een nieuw stadhuis. De ouverture is geslaagd!

Een eigen ontwerp maken

In de eerste act wissel ik van rol. Deze keer ben ik de architect Jacob van Campen, die aan de kinderen laat zien wat hij zoal bouwt. Er verschijnen afbeeldingen van huis Hofwijk in Den Haag en van het Mauritshuis. 'U bouwt alles gelijk', zegt een kind op de vraag wat ik, Jacob van Campen, een plezierige manier van bouwen vind. 'Kijk maar, als er links een raam zit, is er rechts ook een raam.' De kinderen kijken goed mee en zijn betrokken. 'Dat ding, dat lijkt wel op mijn geodriehoek', zegt een meisje over het timpaan op het dak. De kinderen zien al snel dat de architect van eenvoudig houdt, van regelmatig en van mooi. Nadat ze deze kenmerken in hun eigen woorden benoemd hebben,

breng ik drie basiswoorden in: harmonie, geometrie en symmetrie. De kinderen zijn heel goed in staat om uit te leggen wat die betekenen. De opdracht vinden ze gaaf: een eigen ontwerp maken voor het grote stadhuis waarin die woorden terugkomen en waarin ze ook klassieke elementen mogen verwerken als zuilen, timpanen en, heel modern voor die tijd, festoenen: een soort decoratieve ranken die op de muur aangebracht worden. Het is handig dat ze les krijgen van een 'tekenjuf'. Ik heb veel en duidelijk beeldmateriaal bij me en laat ze vlug nog een aantal mogelijkheden van het grijze potlood zien. Al snel zitten de kinderen ingespannen en met plezier te werken, het puntje van de tong komt er soms letterlijk aan te pas ... Het zijn rasarchitecten; zo netjes wordt er gewerkt en zo goed houden de kinderen zich aan de opdracht. De fraaiste ontwerpen ontstaan. Als de tekeningen klaar zijn, worden ze in een leerdagboek geplakt. Daarnaast komt het ontwerp van Jacob van Campen zelf. De kinderen kunnen goed de overeenkomsten en de

verschillen benoemen tussen hun eigen werk en dat van de grote architect. Opvallend vinden ze de koepel, die Van Campen zomaar op het gebouw geplaatst heeft.

Activiteiten in een zeventiende eeuws stadhuis

De tweede act zijn de kinderen welkom op 'mijn' school, het grote gebouw van Driestar Hogeschool. We gaan het gesprek aan over wat er allemaal in een stadhuis gebeurt. Dat weten de kinderen wel: je kunt er trouwen! Bij doorvragen weten ze veel meer zaken op te noemen: je kunt er een paspoort aanvragen, een rijbewijs ophalen, allerhande belangrijke zaken regelen. Hoe dat in de zeventiende eeuw ging? Paspoort en rijbewijs hadden ze nog niet, dat begrijpen de kinderen wel. Maar er was toen vast ook veel te doen. Ze herinneren zich het verhaal van de oud-burgemeester nog, die vertelde dat het zo druk in het stadhuis was door alle klerken die met hun werk bezig waren. Even later zitten alle kinderen over het authentieke ontwerp van Jacob van Campen gebogen. Met zwier en verve heeft hij de namen van alle ruimtes ingeschreven; fraaie en ingewikkelde woorden sieren alle kleine vakjes en hokjes die de toekomstige kamers van het stadhuis moeten voorstellen. Maar eerst mogen de kinderen deze woorden ontcijferen, want het zeventiende eeuwse handschrift is echt wat anders dan het schrift van onze tijd. In tweetallen buigen ze zich over de plattegrond. Het begin is best lastig, maar met hier en daar een aanwijzing en met behulp van een letterkaart komen ze er wel uit. Steeds beter herkennen ze woorden of stukken van woorden. Even later staan we met elkaar in een grote kring rond een reuzenplattegrond. De naamkaartjes worden bijna uit mijn hand gegrist, zo betrokken zijn de kinderen op de opdracht om het goede woord bij de juiste kamer neer te leggen. Het duurt ook niet al te lang voor ze doorhebben dat de architect een soort straten gemaakt heeft in het stadhuis, waarbij hij de kamers heeft gegroepeerd. De kinderen komen erachter dat zich vroeger heel wat meer zaken op het stadhuis afspeelden dan wij in onze tijd zouden denken. Zo is er een plek voor de weesmeesters, een vertrek voor schepenen, procureurs en advocaten, voor burgemeesters en burgemeesters in ruste, een

desolate boedelkamer en een tesorij. Allemaal woorden die uitdagen tot nader onderzoek.

Een timpaan met een verhaal

In de derde act maken de kinderen kennis met de beeldende mogelijkheden van een timpaan. Deze grote driehoek is op veel oude gebouwen te vinden als een verwijzing naar de oude Griekse en Romeinse tempels en wordt meestal benut om een belangrijke boodschap te vertellen. Al snel komen de kinderen erachter dat het niet zo gemakkelijk is als het lijkt om in een timpaan een verhaal te vertellen. Een driehoek bevat namelijk rare en moeilijke hoeken. Gelukkig zijn er genoeg voorbeelden om te bekijken en zien de kinderen ook hoe anderen hiermee omgaan. Dan komt hun eigen opdracht: ontwerp een visueel verhaal waarin de grootheid van de stad Amsterdam goed zichtbaar is en waarin haar handelscontacten met de vier toenmalig bekende werelddelen terug te zien zijn. De stad Amsterdam wordt, zo kunnen de kinderen zelf zien, altijd als een vrouw, een 'stedenmaagd' uitgebeeld. Met elkaar denken ze erover na over hoe je Azië, Afrika en Amerika kunt uitbeelden. De kinderen denken en kijken goed mee en gaan daarna intensief en hard aan de slag. Het werken met de klei

is een verademing. Lekker bezig met de handen, maar ondertussen hebben de kinderen ook een belangrijke brok informatie meegekregen. Als het goed is, zullen ze eveneens wat vaker om zich heen kijken naar grote en kleine timpanen in de willekeurige gebouwen die ze tegenkomen. Mogelijk nemen ze zelfs de tijd om die te 'lezen'.

Verhalen uitbeelden met verf

De vierde act is de act die mij als leerkracht voor

pittige problemen stelt. Nadat de kinderen bezig zijn geweest met het verhaal dat aan de buitenkant van het gebouw verteld wordt, moeten ze ook doorkrijgen dat daarnaast elk schilderij in het stadhuis een belangrijk verhaal te vertellen heeft, passend bij de plek waar het hangt. In het gesprek denken we na over Bijbelse verhalen die een goede boodschap over zouden kunnen brengen in de kamer van de rechters en de kamer van de weesmeesters. Ideeën genoeg. De kinderen zijn echt goed thuis in de Bijbel en dit gaat hun goed af.

Maar het schilderen zelf geeft onverwacht motivatieproblemen. De kinderen vinden de opdracht moeilijk en reageren bijna faalangstig. Zo fanatiek als ze met de ontwerp opdracht aan het werk gingen, zo ongeconcentreerd zijn ze hier. Na de eerste groep stel ik de opdracht bij, pas deze nog wat aan, maar ook nu merk ik precies hetzelfde effect. Het werkt niet, ondanks mijn goede zorgen voor voorbeeldmateriaal, de nadruk op een vlugge, niet al te gedetailleerde schilderijstijl en de uitleg van het gebruik van verf en kwast. Wat nu? Ik maak het probleem bespreekbaar met de twee leerkrachten, koppel terug met mijn vakbroeders en denk ook zelf hard na. Het is vooral de onmacht die de kinderen voelen om hun schilderij enigszins te laten lijken op de werkelijkheid. Dát ontnemt hun bij voorbaat al het plezier en het zelfvertrouwen. Als ik dat eenmaal doorheb, stel ik in mijn ontwerp de opdracht nogmaals bij: een iets duidelijker stappenplan, een wat eenvoudiger opdracht. De verf, besluit ik moedig, houd ik wel vast, want die brengt de kinderen juist zo mooi in het historische kader van de zeventiende eeuwse schilders die hun schetsontwerp voor het stadhuis in een klein, vlot geschilderd *modello* aan mochten leveren. Jammergenoeg heb ik geen gelegenheid meer om dit nieuwe ontwerp uit te voeren. Dat mogen studenten in een later stadium doen.

Historisch Amsterdam op een natte dag

De laatste twee acten, het bezoek aan Amsterdam zelf en het schrijven van een slotverslag, combineer ik. Het einde van het jaar nadert, de hectiek neemt toe, de kinderen leven toe naar hun musical, ik heb letterlijk niet de tijd om nog twee dagdelen met hen te werken, maar wil wel graag met hen naar Amsterdam. Het moet de denderde slotfase, de klinkende finale worden. Helaas valt dit streven letterlijk in het water. De busreis is prima, de stemming opperbest, maar het weer is slecht en de buitenopdracht is voor de kinderen nat en koud. Het paleis is nog ingepakt en grauw van de vele vervuilingen. Het is net nog niet open na de grote restauratie. Vooral dit beeld blijft de kinderen echter bij. Het valt hun tegen na

alles wat ze gehoord, gezien en gedaan hebben. Wel 'lezen' ze met gemak de verhalen op de twee grote timpanen van het stadhuis. Ook laten ze moeiteloos woorden als symmetrie, harmonie en geometrie uit hun mond rollen, woorden die ze hun begeleiders ook netjes uit kunnen leggen. Op beide ben ik stiekem wel een beetje trots. Het bijbehorende bezoek aan het Amsterdams Historisch museum, waar veel fraai historisch materiaal over het oude en het nieuwe stadhuis te vinden is, is een stuk aangenamer. Het is mooi om er met de kinderen rond te lopen, de diverse opdrachten te doen en te zien hoe de kinderen oprecht kunnen genieten van voorwerpen en schilderijen, hoe goed ze kunnen kijken, hoe fris ze kunnen verwoorden wat ze zien. De kinderen moeten zich in de tijd van de zeventiende eeuw inleven: hoe zou het er toen aan toe zijn gegaan in Amsterdam? Op een van de schilderijen zien de kinderen de sjouwers en de kruiers, de opgestapelde vaatjes bier, maar ook de rattenvanger met een bundeltje kleine lijkkjes aan een stok, de leprozen met hun kleppers, de rijke burgers en de arme weeskinderen.

Puntjes op de i

Zo ronden de kinderen en ik met deze excursie een intensief traject af. De leerkrachten bedanken mij met een stukje echte Old Amsterdam – hoe wisten ze zo goed dat ik van oude kaas èn van Amsterdam houd?! Van de kinderen krijg ik twee fraaie schilderijtjes en foto- en leerlingenmateriaal. Hun werk komt voorlopig op de grote stapel, mijn werk bestaat voorlopig uit het in het juiste format zetten van de tekst, het schrijven van een onderwijsverhaal, het achterhalen van de reprotrechten en het publieksklaar maken van het exemplaar. Enigszins gelaten voer ik het werk uit. Juist dit werk, dat niet altijd zo inspirerend is als het bezig zijn en uitproberen met de kinderen, moet goed en grondig gebeuren. Zodat ook andere leerkrachten en hun kinderen kennis kunnen maken met dat unieke project uit het midden van de zeventiende eeuw: de bouw van het indrukwekkende stadhuis op de Dam. Zodat niet alleen deze twee groepen, maar elke groep 8 van Nederland één keer middenin Amsterdam terecht komt om zich op een stralende zomerdag aan dit achtste wereldwonder te vergapen.¹

Winnie Verbeek is docent beeldende vorming bij Driestar Hogeschool.

Noot

¹ Het oude stadhuis is tegenwoordig door de koningin in gebruik als paleis. In de zeventiende eeuw stond het in heel Europa bekend als het achtste wereldwonder en het wordt in heel wat reisverslagen beschreven.